

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗДІЛУ «ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ» ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

PROBLEMATIC ISSUES OF THE SECTION “CRIMES AGAINST THE WILL, HONOR AND DIGNITY OF THE PERSON” OF THE CURRENT CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Лахова О.В., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального та адміністративного права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Кривульський Д.С., студент VI курсу, юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті розглядаються питання недосконалості розділу III Особливої частини чинного Кримінального кодексу України. Установлено, що в цьому розділі не передбачено кримінальну відповідальність за наклеп та образи. Підкреслено, що наклеп та образи є такими діяннями, які завдають шкоди честі й гідності особи, тобто конституційному праву особи, передбаченому ст. 28 Конституції України. Проаналізовано норми Кримінального кодексу 1960 р. стосовно цих діянь, а також міжнародну практику криміналізації цих діянь.

Установлено, що нині в більшості країн світу спостерігається тенденція до декриміналізації «дифамації», що, на думку деяких дослідників, позитивно впливає на розбудову громадянського суспільства та захист права на свободу слова. Висловлено аргументи проти такої думки, оскільки право одних осіб не має порушувати право інших. У разі відсутності цього балансу можна говорити про надання привілею одним основоположним конституційним правам громадян над іншими, що є неприпустимим. Доведено необхідність криміналізації наклепу й образи в Україні, оскільки честь і гідність людини мають бути ефективно захищені на законодавчому рівні, а право на свободу слова повинно мати розумні межі, аби не завдавати шкоди іншим конституційним правам осіб та інтересам держави. Зазначено, що передбачена нині можливість особи захищати свою честь і гідність у порядку цивільного процесу, неповною мірою захищає конституційні права громадян, оскільки покладає обов'язок на потерпілу особу самостійно відстоювати своє немайнове благо, включаючи доведення неправомірності дій кривдника. Підкреслено, що в умовах політичної нестабільності в державі наклеп та образи завдають шкоди не лише окремим особам, а й функціонуванню державних інституцій, що може мати негативні наслідки для всієї країни. У зв'язку із цією обставиною безкарність за зазначені діяння є неприпустимою. Наголошено на необхідності доповнення розділу III Особливої частини Кримінального кодексу України статтею «Наклеп та образи», при цьому акцентовано увагу на неприпустимості введення цензури, задля чого запропоновано закріпити в статті визначення «честь і гідність особи».

Ключові слова: пеналізація, протиправність, склад правопорушення.

The article considers the imperfections of Section III of the Special Part of the current Criminal Code of Ukraine. It is established that this section does not provide for criminal liability for defamation and insult. It is emphasized that slander and insult are such acts that harm the honor and dignity of a person, ie the constitutional right of a person under Article 28 of the Constitution of Ukraine. The norms of the Criminal Code of 1960 concerning these acts, as well as the international practice of criminalization of these acts are analyzed.

It has been established that in most countries of the world there is a tendency to decriminalize “defamation”, which according to some researchers has a positive effect on the development of civil society and the protection of the right to freedom of speech. Arguments have been made against this view, as the rights of some individuals should not violate the rights of others. In the absence of this balance, we can talk about granting a privilege to one of the fundamental constitutional rights of citizens over others, which is unacceptable. The need to criminalize libel and insult in Ukraine has been proved, as human honor and dignity must be effectively protected at the legislative level, and the right to freedom of speech must have reasonable limits so as not to harm other constitutional rights and interests of the state. It is noted that the current possibility of a person to defend his honor and dignity in civil proceedings does not fully protect the constitutional rights of citizens, as it imposes an obligation on the victim to defend their property, including proving the wrongfulness of the offender. It is emphasized that in the conditions of political instability in the state, slander and insult harm not only individuals, but also the functioning of state institutions, which can have negative consequences for the whole country. Due to this circumstance, impunity for these acts is unacceptable. Emphasis is placed on the need to supplement Section III of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine with the article “Defamation and Insult”, emphasizing the inadmissibility of censorship, for which it is proposed to enshrine in this article the definition of “honor and dignity”.

Key words: penalty, illegality, composition of the offense.

Вступ. Аналізуючи розділ «Злочини проти волі, честі та гідності особи» Кримінального кодексу (далі – КК) України, можемо констатувати, що впадає в очі відсутність двох доволі серйозних і важливих моментів, які варто було б пеналізувати. Чинний КК України, прийнятий 05.04.2001, не містить статті щодо наклепу й образи. До того ж у згаданому розділі не закріплено визначень окремих понять, що ускладнює кваліфікацію злочинів.

Цю проблему досліджували в працях такі вчені, як В. Підгородинський, О. Протиняк, М. Хавронюк, М. Акімов, О. Бандурка, С. Бородін, В. Боргников та інші.

Постановка завдання. Мета статті – розглянути проблемні питання щодо необхідності пеналізації окремих діянь проти волі, честі й гідності особи, а також щодо необхідності закріплення в розділі III Особливої частини ККУ окремих визначень понять.

Результати дослідження. Стаття 28 Конституції України проголошує: «Кожен має право на повагу до його гідності». Постанова Пленуму Верховного Суду України від

27.02.2009 визначає поняття гідності як морально-етичну категорію й водночас особисте немайнове право, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту й пропонує розуміти під гідністю визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності [1].

Наклеп та образи, на нашу думку, є саме тими протиправними діяннями, що завдають шкоди гідності особи.

У статтях 125, 126 КК УРСР 1960 р. запроваджено кримінальну відповідальність за наклеп та образи. Наклепом визнавалось «поширення в будь-якій формі завідомо неправдивих вигадок, які ганьблять іншу особу», каралося виправними роботами або штрафом, а образою визнавалось «умисне приниження честі й гідності особи, виражене в непристойній формі», що каралося аналогічними видами покарань. Те, що відомості є недостовірними та ганьблять особу, а також є непристойної форми, вирішувалися в кожному конкретному випадку окремо [2, с. 484].

«З прийняттям КК України від 05.04.2001 наклеп та образи взагалі було декриміналізовано, що призвело до

незахищеності честі та гідності осіб положеннями кримінального законодавства України. Вказані об'єкти лише опосередковано охороняються окремими нормами КК України при заподіянні їм шкоди, відіграючи роль додаткових безпосередніх об'єктів злочинів (ст. 120 КК) або способів посягання на інші об'єкти злочинів» (ч. 2 с. 154, 161, ч. 2 ст. 365, ч. 2 ст. 387 КК)» [3].

А між тим наклеп та образа є пеналізованими в багатьох демократичних країнах світу, зокрема в Албанії, Австрії, Бельгії, Фінляндії, Норвегії, Швеції, Швейцарії.

У країнах як англосаксонської, так і континентальної систем права існує термін «дифамація» (від лат. *diffamatio* – порочити, ганьбити), що зазвичай позначає правопорушення, яке передбачає приниження честі, гідності, ділової репутації потерпілого шляхом поширення про нього інформації фактичного характеру. Варто зазначити, що нині в багатьох із цих країн спостерігається тенденція декриміналізації дифамації.

На думку О. Протиняка, така тенденція позитивно впливає на побудову громадянського й інформаційного суспільства; підтримку свободи слова; забезпечення доступу до інформації, що має громадський інтерес. Він зазначає: «Питання декриміналізації дифамації пов'язане із забезпеченням права на свободу вираження поглядів, яке гарантується більшістю національних законодавств, а також документами міжнародних організацій, серед яких ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 19 Загальної декларації прав людини. У більшості випадків судові процеси, які включають поняття «дифамація», стосуються саме діяльності журналістів. Свобода слова і преси є основою демократичного суспільства» [4].

Ми не розділяємо цієї думки, оскільки вважаємо, що держава, захищаючи право на свободу слова шляхом декриміналізації наклепу й образи, водночас порушує право осіб на захист своєї гідності, прямо передбачене чинною Конституцією України. Тому в цьому разі необхідним є встановлення такої міри одного права осіб, яка не порушувала б інші основоположні свободи громадян.

Нині захист честі, гідності й ділової репутації здійснюється особою за її власною ініціативою в порядку цивільного провадження. Таким чином, захист своїх прав та інтересів повністю покладається на особу, яка не завжди здатна це право реалізувати з об'єктивних причин. Деякі категорії громадян не здатні оплатити послуги адвоката, який би представив їхні інтереси в суді. І хоча система безоплатної вторинної допомоги в Україні існує, однак існують певні бюрократичні процедури, що значно уповільнюють процес звернення громадян за такою допомогою. У разі пеналізації наклепу й образи ці діяння будуть розслідуватися правоохоронними органами, а обвинувачення в суді підтримуватиметься прокурором, що матиме наслідком більш якісне встановлення обставин справи, а також більшу вірогідність притягнення винної особи до відповідальності.

Ще одним аргументом на користь пеналізації зазначених діянь є виховний вплив норм КК. Очевидно, що кримінальна відповідальність є більш переконливою під-

ставою утримуватися від учинення правопорушення, ніж цивільна. По-перше, сам факт учинення кримінального правопорушення є підставою для притягнення до відповідальності. По-друге, захист честі, гідності й ділової репутації в разі пеналізації цих діянь здійснюватиметься державою, що позитивно впливатиме на рівень захисту прав людини в державі й на правову свідомість громадян.

Найбільшого поширення наклеп та образа мають у сфері діяльності засобів масової інформації. Сьогодні ЗМІ не гребують застосовувати ці брудні засоби задля впливу на високопоставлених службових осіб, суддів, прокурорів тощо. Ми погоджуємося з думкою В. Підгородинського, який зазначає: «Поширення недостовірної інформації або викривлення інформації про діяльність керівників центральних органів виконавчої влади, керівників відомств, призводять до неможливості належного виконання своїх посадових обов'язків протягом строку, на який вказаних осіб було призначено» [5].

На нашу думку, у цей період, коли в Україні політична ситуація є далекою від стабільної, питання пеналізації наклепу й образи набуває ще більшої актуальності. Ми вбачаємо загрозу в дискредитації вищих посадових осіб держави, що негативно може вплинути як на настрої суспільства, так і на авторитет України на міжнародній арені. Зважаючи на це, необхідним є застосування жорстких заходів запобігання розповсюдженню неправдивої та дискредитуючої інформації, одним із яких є саме пеналізація такого розповсюдження. Безкарність за такі діяння в сучасних умовах є просто неприпустимою.

Однак доволі важливим є недопущення введення тотального контролю за діяльністю засобів масової інформації. Неприпустимість публікування наклепницького або образливого матеріалу не повинна трансформуватися в цензуру. Тому варто розраховувати на неупередженість і відсутність заполітизованості правоохоронних органів, що є окремим питанням, не охопленим тематикою дослідження.

Висновки. На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що наклеп та образа є діяннями, які завдають значної шкоди честі й гідності особи, щодо якої вони спрямовані. У зв'язку із цим вважаємо за необхідне їх пеналізацію шляхом закріплення цих діянь у ШІ розділі Особливої частини чинного КК України шляхом доповнення його статтею «Наклеп та образа», а також того, аби в цій статті містилося визначення честі й гідності особи як об'єкта посягання. На нашу думку, закріплення цих понять забезпечить від цензури в державі, оскільки для притягнення особи до кримінальної відповідальності за цією статтею буде визначено чіткі рамки з неможливістю застосовувати її для тиску на громадськість і політичних опонентів влади. Також, аналізуючи все вищезазначене, хочемо наголосити, що права держава – це держава, у якій захищаються всі, без винятків, права громадян. Стаття 3 Основного Закону ставить честь і гідність людини в один ряд поряд із життям, визнаючи їх найбільшою соціальною цінністю, а тому неприпустимо з метою захисту права на свободу слова звужувати можливості для правового захисту людини, якій було завдано образи або піддано наклепу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.11. 2021).
2. Уголовный кодекс Украины : науч.-практ. коммент. / ответ. ред. С.С. Яценко, В.И. Шакун, В.И. Антипов, В.А. Клименко. Київ : Правові джерела, 1998. 1088 с.
3. Підгородинський В.М. Правовий та кримінально-правовий вплив за наклеп: різні грані та питання удосконалення. URL: <http://dSPACE.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6639/Pidgorodinsky%20Pravoviy.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 22.11. 2018).
4. Протиняк О.М. Відповідальність за дифамацію у праві зарубіжних країн та України. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/19177/1/46-Protyniak-225-229.pdf> (дата звернення: 22.11. 2021).
5. Підгородинський В.М. Честь та гідність особи як об'єкти правової охорони в сучасній кримінально-правовій політиці: до постановки проблеми. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/pidhorodinsky.pdf> (дата звернення: 22.11. 2021).